
Parallelspråkighet vid svenska universitet och högskolor

Linus Salö och Olle Josephson
2013 (version 2 april)

Stockholms universitet, Sverige

Innehållsförteckning

1. Parallellspråkighet	3
2. Publiceringspråk	4
Nationellt perspektiv	6
Disciplinperspektiv	7
Historia	7
Datavetenskap.....	8
Psykologi.....	8
Lingvistik	9
Juridik.....	10
Fysik	11
3. Mobilitet.....	12
4. Undervisningspråk	15
Nationellt perspektiv	15
Ämnesperspektiv.....	17
Historia	18
Datavetenskap.....	18
Psykologi.....	19
Lingvistik	19
Juridik.....	19
Fysik	20
Sammanfattning och jämförelse	20
5. Språkdokument	22
Verklighetsbild och genomslagskraft	25
6. Diskussion.....	26
Noter.....	30
Källor	30
Bilagor.....	32

1. Parallelspråkighet

I Deklaration om nordisk språkpolitik (APN 2007:746) är parallelspråkighet ett tydligt mål. Med det avses generellt 'samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden'. Begreppet är en produkt av flera års diskussion om nationalspråkens ställning i relation till engelskans, och har givits särskild relevans inom några synnerligen globaliserade samhällsområden. Av dessa områden är högre utbildning och forskning det där engelskans ställning framhållits som mest dominant. En egen punkt i språkdeklarationen, som alltså innehåller rekommendationer men inte är juridiskt bindande, ägnas följaktligen åt styrkeförhållandet mellan nationalspråken och engelska. Av de sex mål som listas rör fyra specifikt språksituationen inom högre utbildning och forskning. Enligt deklarationen innebär en konsekvent politik för parallelspråkighet på detta område

- att såväl Nordens samhällsbärande språk som engelska bör kunna användas som vetenskapliga språk
- att förmedling av vetenskapliga resultat på Nordens samhällsbärande språk bör vara meriterande
- att undervisningen i vetenskapligt fackspråk, särskilt i skrift, bör ges både i engelska och i Nordens samhällsbärande språk
- att universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner kan utveckla långsiktiga strategier för språkval, parallelspråkighet, språkutbildning och översättningsstöd inom sina verksamhetsområden.

Att ljus kastas mot högre utbildning och forskning är ingen slump. I Sverige är relationen mellan svenska och engelska vid universiteten en av de enskilda frågor som fått mest uppmärksamhet under de senaste tjugo årens språkpolitiska diskussion. Resultatet från flera kartläggningar ger vid handen att högre utbildning och forskning är det område där svenskans ställning är som minst självklar (se t.ex. Falk 2001; Svenska språknämnden 2004). När språkförhållandena vid universiteten undersökts mer ingående har det också visat sig att engelskan spelar en stor roll inom högre utbildning och forskning (Gunnarsson & Öhman 1997; Melander 2004; Salö 2010).

Engelskans ställning har sedan länge varit stark vid universiteten i Sverige. Salö (2010) visar att engelska sedan en bit in på 1900-talet är det helt dominerande avhandlingsspråket, medan svenska och framför allt tyska och franska uppvisat nedgående tendenser. Under 2000-talets fortgående implementering av Bolognaprocessen har fler internationaliserings-effekter uppmärksammats, som får praktiska, språkliga konsekvenser. Exempelvis har den s.k. studentmobiliteten skapat ett nytt studentunderlag i Sverige, då antalet inresande studenter ökat dramatiskt. Samtidigt har lärosätena kommit att erbjuda mer och mer undervisning på engelska, särskilt på avancerad nivå (Högskoleverket 2008 s. 15ff.). Engelskans roll inom högre utbildning och forskning ger i och med detta utslag i såväl forskning som undervisning och administration. Det skapar därför grunden för en komplex uppsättning problem. Vissa problem rör kvaliteten i utbildningen, ofta med tonvikt på engelskans inverkan på lärandet.

Intresset från språkvetenskapen har många gånger utgått från det gemensamma projektet att bibehålla svenskan som ett totalfunktionellt språk – komplett och samhällsbärande – något som engelskans dominans i vetenskapen på sikt antas kunna äventyra. Mycket få vill dock avskaffa engelskan. Målet är i stället parallellspråkighet.

Denna rapport belyser några aspekter av språkanvändningen inom högre utbildning och forskning i Sverige. Här presenteras en del nya uppgifter om språk i publicerings- och undervisningspraktiker. Det görs här huvudsakligen utifrån ett disciplinperspektiv, genom att rikta uppmärksamheten mot historia, datavetenskap, psykologi, lingvistik, fysik och juridik. Målet är att bidra till de senaste årens kunskapsproduktion på detta mycket angelägna område. Mer underlag behövs kring våra discipliners förutsättningar att bli parallellspråkiga, och för att skapa bättre förståelse för denna frågas problematik. Sådana hårdfakta behövs för att förstå den roll som engelskan spelar vid universiteten, men också för att bättre kunna förstå hur högre utbildningen och forskning är delar av större samhälleliga och historiska processer. Detta hänger samman på komplexa vis som vi ännu har framför oss att förstå. Sammanhängen är komplexa och ännu inte utredda. Vi tror oss veta att mycket av det vi beskriver som renodlade språkfrågor mycket väl kan tänkas ha att göra med icke-språkliga omständigheter. Vi vet att publiceringsspråk hänger samman med val av publikationstyp, och att olika vetenskapliga skrån har olika förutsättningar, traditioner och symboliska ekonomier knutna till detta. Vi vet också att undervisningsspråk hänger samman med personal- och studentrekrytering. Men ännu vet vi lite om orsakssambanden, drivkrafterna och konsekvenserna.

Denna rapport bygger till stora delar vidare på och har samma upplägg som Linus Salös kartläggning från 2010, *Engelska eller svenska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning* (rapporter från Språkrådet 1). Förutom att uppdatera fakta har vi dock haft ambitionen att både ge en mångsidigare bild, gå längre i analys och diskussion och samtidigt koncentrera framställningen. Men hänvisningar till Salö (2010) är alltså flitigt förekommande.

2. Publiceringsspråk

Frågan om avhandlingarnas språk har stått i centrum av debatten alltsedan den började (Teleman 1992). Gunnarsson och Öhman (1997) visade att 87 procent av alla doktors- och licentiatavhandlingar vid Uppsala universitet var på engelska. På senare år har det framkommit flera uppgifter som bekräftar eller späder på bilden av engelskans dominans som avhandlingsspråk (Karlsson 2006; Arpi 2008; Isaksson 2008; Salö 2010).

Frågan om språk i avhandlingar är mer komplicerad än vad som framkommit i debatten. Precis som flera kartläggningar visat finns stora skillnader mellan discipliner och ämnesområden. Att nästan 9 av 10 avhandlingar skrivs på engelska är alltså ett genomsnitt som är starkt påverkat av att engelska är i det närmaste allena rådande avhandlingsspråket inom de ämnen där flest avhandlingar skrivs: naturvetenskap, medicin och teknik (Salö 2010). Som påpekas av Hyltenstam (1999) säger kanske valet av avhandlingsspråk mest något om huruvida olika vetenskaper uppfattar sig som huvudsakligen nationella eller internationella. Förhållandevis få forskare står inför reella språkval för sina publikationer; det

valet gjordes i så fall den stund de valde gymnasieprogram. För att kunna publicera på svenska behöver det finnas publiceringsmöjligheter: en nationell eller nordisk marknad för forskningsresultat, och kanaler för att nå dessa marknader.

Att fokus huvudsakligen riktats mot avhandlingarna kan ha flera skäl. Dels har avhandlingarna rent formellt en särställning som vetenskapliga skrifter i och med att de är examensprov, och därmed får de också ett symbolvärde som bevis på att författaren är fullvärdig medlem av vetenskapssamhället. Dels är avhandlingarna den publikationstyp som varit lättast att undersöka, eftersom institutioner i regel har uppgifter om de avhandlingar de själva gett ut. Dock utgör avhandlingarna en förhållandevis liten del av ett universitets skriftliga vetenskapliga produktion: drygt 6 procent enligt tabell 1. Likaså skriver forskare nu för tiden som bekant bara en avhandling, så alla avhandlingar skrivs av doktorskandidater. Under resten av karriären producerar forskaren andra typer av texter, och dessa glöms lätt bort. Dessutom är avhandlingen en publikationstyp som ofta i sin tur bygger på andra publikationer. Den vanligaste avhandlingstypen sett över alla discipliner är sammanläggningsavhandlingen. De består av ett antal separata studier, vanligen i artikelform, tillsammans med en inledning, en s.k. kappa. Artiklarna placeras i regel – men inte alltid – på internationella marknader. Det finns således ett tydligt samband mellan vetenskapsområden där engelska dominerar som avhandlingsspråk och vetenskapsområden där avhandlingar består av artiklar. Urvalet hos Karlsson (2006) visar tydligt på detta. Vid de medicinska fakulteterna vid Karolinska institutet och Uppsala universitet var 100 respektive 99 procent av avhandlingarna engelskspråkiga. Här var också 100 respektive 98 procent av avhandlingarna sammanläggningar. Inom humaniora vid Uppsala universitet – där samtliga avhandlingar är monografier – skrevs 39 procent på engelska.

Det finns alltså skäl att undersöka vilka språk som används också för andra typer av vetenskapliga publikationer. För detta ändamål används här uppgifter från databasen Swepub, som innehåller vetenskapliga publikationer från ett trettiotal svenska lärosätens publiceringsdatabaser.¹ Med hjälp av sökkoder går det att ta fram uppgifter om publikationstyper och hur det fördelar sig över discipliner och språk. Resultaten ska på det hela taget ses som ett grovt mått. Swepub är inte alls avsett att användas för statistiska ändamål, något som här trotsas i brist på mer tillförlitliga databaser över svensk forskning. Det kan finnas skillnader mellan hur olika lärosäten och individuella författare registrerar publikationer; likaså kan inte felregistreringar uteslutas. Det kan också hända att samma publikation av olika skäl räknas två gånger. Läsaren uppmanas också att vara försiktig med tolkningen av absoluta tal, då disciplingränser är godtyckligt dragna.

Vad som presenteras i detta avsnitt syftar till att ge en bild av nutida publicering. Tabellerna inkluderar bara publikationer under 2000-talet. Lärosäten som varit anslutna till Swepub under hela 2000-talet förväntas därmed ha en högre relativ andel publikationer i databasen. Eftersom Swepub inte inkluderar alla lärosäten i Sverige inkluderar den heller inte alla vetenskapliga publikationer. Tabellerna inkluderar vidare enbart publikationskategorierna *peer-review-granskade* och *andra vetenskapliga*. Kategorin *populärvetenskap och debatt* har uteslutits i sökningarna.

Tendenser över tid berörs enbart i förbigående i denna publikation. Salö (2010) respektive Östlund & Örneholm (2000) behandlar mer ingående historiska trender över olika tidsperioder. Kort kan sägas att de uppgifter från 2000-talet som redovisas här, har varit relativt oförändrade sedan 1990-talet, åtminstone sett till avhandlingsspråk på nationell nivå. När det gäller andra publikationstyper är det svårt att göra historiska jämförelser.

Nationellt perspektiv

Publikationer i Swepub kategoriseras efter typ. Därmed kan sökningar ge en anvisning om dels vilka typer av vetenskapliga texter som skrivs vid svenska lärosäten, dels vilka språk som dominerar inom dessa typer. Detta framgår av tabell 1.

Tabell 1. Språk i vetenskapliga publikationer 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom Swepubs vetenskapliga publikationstyper

Publikationstyp	Totalt antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel andra språk
Tidskriftsartiklar	187 154	6,5	92,5	1,0
Konferensbidrag	70 264	6,5	92,5	1,0
Bokkapitel	34 368	43,3	51,6	5,1
Doktorsavhandlingar	24 395	13,7	85	1,3
Rapporter	17 326	48,9	50,3	0,8
Licentiatavhandlingar	6 447	9,5	89,9	0,6
Böcker	6 362	57,8	36,5	5,7
Andra publikationer	6 167	50,0	44,0	6,0
Recensioner	5 949	19,0	78,5	2,5
Samlingsverk (redaktörskap)	3 965	45,3	50,7	4,0
Forskningsöversikter	3 963	6,7	91,8	1,5
Proceedings (redaktörskap)	716	14,2	82,7	3,1
Patent	446	9,2	82,7	8,1
Konstnärligt arbete	332	21,7	69,9	8,4
Totalt (alla typer)	367 521	14,8	83,6	1,6

Källa: Swepub

Drygt 83 procent av samtliga publikationstyper har under 2000-talet skrivits på engelska. För svenska är motsvarande andel knappt 15 procent. Som framgår av tabell 1 är svenska det vanligaste publiceringsspråket enbart inom typerna *böcker* och *andra publikationer*, även om fördelningen svenska–engelska är relativt jämn även för *bokkapitel*, *rapporter* och *samlingsverk*. Fler än 36 språk finns representerade i kategorin *andra språk*, där de flesta är skrivna på tyska (31,1 %), franska (16,8 %) eller spanska (11,1 %). Andelen andra språk är generellt sett som högst inom typer där förhållandevis få publikationer skrivs, vilket bidrar till att endast 1,6 procent av alla publikationer i materialet skrivs på andra språk än svenska och engelska.

Över hälften av alla publikationstyper är tidskriftsartiklar, och ungefär en femtedel är konferensbidrag. Att mer än nio av tio publikationer av dessa typer skrivs på engelska är en starkt bidragande faktor till engelskans totala dominans. Av de publikationer som kategoriserats efter Swepubs ämnestilldelning *svep* (n=313 030) hör sammantaget hälften till medicin, naturvetenskap eller teknikvetenskap – ämnesområden där engelskan enligt flera kartläggningar är i det närmaste enväldigt som vetenskapligt skriftspråk (se t.ex. Gunnarsson & Öhman 1997; Salö 2010).

Disciplinperspektiv

Som flera kartläggningar har visat är det problematiskt att tala om universitet som homogena i fråga om språkanvändning. Det gäller även publiceringsspråk, där stora skillnader råder mellan ämnesområden och discipliner, men ibland också inom discipliner. Indelningen i ämnesområden av typen ”samhällsvetenskap” eller ”humaniora” ger därmed en rätt ungefärlig bild med betydande reell variation inom de respektive discipliner som ingår där. Med hänsyn till detta presenteras här publiceringsspråk inom så avgränsade enheter som möjligt. För att göra det hanterbart har sex discipliner valts ut: historia, datavetenskap, psykologi, lingvistik, fysik och juridik. Disciplinerna är inte utvalda med syfte att vara representativa för vetenskapen i stort, utan är tvärt om valda för att visa på dess variation (se anmärkningen under respektive tabell för uppgift om vilka subdiscipliner de inkluderar). Inom var och en av dessa discipliner presenteras de sex vanligaste publikationstyperna, tillsammans med en notering om hur dessa procentuellt fördelar sig mellan andel på svenska, engelska och övriga språk. Notera att det finns smärre avrundningsfel mellan dessa språkkolumner i flera av tabellerna.

Historia

Historia är ett ämne där svenskan historiskt sett stått stark som publiceringsspråk. Av de 136 avhandlingar inom historia som finns i databasen Dokhist (www.dokhist.se), från år 1890 till 2012, är 996 på svenska och 111 på engelska. Viss variation finns emellertid mellan olika grenar av historieämnet: engelska som publiceringsspråk är t.ex. vanligare än genomsnittet inom ekonomisk historia, och mindre vanligt än genomsnittet inom idé- och lärdomshistoria (källa: Swepub). Inom historia används andra språk än svenska och engelska inom alla de vanligaste publikationstyperna, även om doktorsavhandlingar nästan uteslutande skrivs på svenska eller engelska. Historieämnets publikationstyper listas efter språk i tabell 2.

Tabell 2. Publiceringsspråk inom historia 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper.

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Bokkapitel	1 458	57,7	34,6	7,6
Tidskriftsartiklar	1 014	45,6	46,3	8,0
Recensioner	471	64,1	27,2	8,7
Konferensbidrag	406	22,4	71,9	5,7
Doktorsavhandlingar	318	78,9	19,8	1,3
Böcker	298	71,1	24,8	4,0
Totalt	3 965	54,5	38,6	6,8

Källa: Swepub

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *historieämnen* och inkluderar kategorierna *agrarhistoria*, *bok- och bibliotekshistoria*, *ekonomisk historia*, *idé- och lärdomshistoria*, *kyrkohistoria*, *medicinens historia*, *rättshistoria*, *teknik och kultur*, *teknik- och industrihistoria*, *teknikhistoria* och *vetenskapshistoria*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 442.

Tabell 2 visar att drygt hälften av den skriftliga, vetenskapliga publiceringen inom historia är svenskspråkig. Knappt 40 procent skrivs på engelska. Som vidare framgår är historia ett ämne där boken har en stark ställning som vetenskaplig publikationsform. Omkring 40

procent av alla publikationstyper är antingen böcker eller bokkapitel, och doktorsavhandlingar är vanligtvis av typen monografier. Värt att notera är också att det inom historieämnet finns kanaler för artiklar skrivna på svenska – Historisk tidskrift och Scandia för att nämna två – vilket bidrar till att en lika stor andel av tidskrifterna skrivs på svenska som på engelska. Engelska tycks emellertid dominera vid konferenser, då drygt 70 procent av alla konferensbidrag är engelskspråkiga.

Datavetenskap

Datavetenskap är en förhållandevis ung disciplin, som blev ett självständigt akademiskt ämne vid tidigt 1960-tal. Disciplinen var redan från början engelskdominerad och har alltså inte sett någon övergång från svenska till engelska. Tidskriften BIT (Nordisk tidskrift för informationsbehandling), som började utges 1961 hade ungefär ett svenskspråkigt bidrag per volym de första åren, för att sedan övergå till att bli helt och hållet engelskspråkig.² Av de avhandlingar som framlagts vid Institutionen för data- och informationsteknik vid Göteborgs universitet är 172 på engelska och en på svenska. Nationellt fördelar sig publikationstyperna enligt tabell 3.

Tabell 3. Publiceringsspråk inom datavetenskap 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper.

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Konferensbidrag	2 895	0,4	99,6	0,0
Tidskriftsartiklar	774	1,0	98,7	0,3
Doktorsavhandlingar	365	1,0	98,9	0,0
Licentiatavhandlingar	331	6,3	93,7	0,0
Bokkapitel	233	7,6	92	0,4
Rapporter	276	12,4	87,6	0,0
Totalt	4 874	2	98	0,1

Källa: Swepub

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *datavetenskap* och inkluderar kategorierna *datalogi*, *kognitionsvetenskap* och *programvaruteknik*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 183.

98 procent av den vetenskapliga produktionen inom datavetenskap är på engelska. I den mån svenska används som vetenskapligt publikationsspråk tycks det röra sig om rapporter, och till viss del även licentiatuppsatser och bokkapitel. Väl värt att notera är att över hälften av disciplinens publikationer i materialet är konferensbidrag – kännetecknande för en disciplin där forskningsresultat har för mycket karaktär av färskvara för att kunna invänta den långdragna publiceringsprocedur som tidskriftsartikeln ofta föregås av. Disciplininternt finns också vedertagna rankingar av konferenser, inte olik de rankingssystem som i andra discipliner finns för tidskrifter. Inga av konferensbidragen är på övriga språk och en försvinnande liten del (13 stycken) är på svenska.

Psykologi

Engelska är det vanligaste publiceringsspråket inom psykologi. Av de avhandlingar som lagts fram vid Psykologiska institutionen vid Stockholms universitet är 85,5 procent på engelska.

Vid Umeå universitet är motsvarande andel omkring 90 procent engelskspråkiga. Enligt materialet i Swepub är denna andel högre under 2000-talet: 94,7 procent. Språkfördelningen för övriga typer framgår av tabell 4.

Tabell 4. Publiceringsspråk inom psykologi 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper.

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Tidskriftsartikel	1 581	5,2	94,3	0,4
Konferensbidrag	710	8,2	91,7	0,1
Bokkapitel	409	33,3	64,5	2,2
Doktorsavhandlingar	281	5,3	94,7	0,0
Rapporter	195	73,3	26,7	0,0
Böcker	74	63,5	31,0	5,4
Totalt	3 250	14,9	85	0,1

Källa: Swepub

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *psykologi* och inkluderar kategorierna *kognitionsforskning*, *miljöpsykologi* och *tillämpad psykologi*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 104.

Av tabell 4 framgår att lite drygt 84 procent av den samlade vetenskapliga publiceringen inom psykologi är engelskspråkig. Det blir dock genast tydligt att detta medelvärde höjs av att engelska är särskilt vanligt inom de publikationstyper det skrivs flest av: tidskriftsartiklar och konferensbidrag. Psykologi är en tidskriftstung disciplin, där nästan hälften av alla publikationstyper är tidskriftsartiklar. Där är också engelskans dominans nästintill total, vilket även gäller för konferensbidrag och doktorsavhandlingar. För rapporter och böcker är svenska publikationer i majoritet, men det är publikationstyper som det skrivs förhållandevis få av, så det höjer genomsnittet enbart marginellt.

Lingvistik

Också inom lingvistik dominerar engelska som vetenskapligt publiceringsspråk. Lingvistik som akademiskt ämne brukar ses som en gren av språkvetenskapen, som inkluderar allmän språkvetenskap men inte studiet av enskilda språk – t.ex. nordiska språk. Av de kategorier som räknas till lingvistikämnen i Swepub (se anm. Tabell 5) används engelska som publiceringsspråk i högre utsträckning i fonetik och datorlingvistik än i t.ex. tvåspråkighet.

Tabell 5. Publiceringsspråk inom lingvistik 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper.

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel andra språk
Konferensbidrag	494	6,7	92,9	0,4
Tidskriftsartiklar	356	17,2	78,9	3,9
Bokkapitel	231	27,3	65,8	6,9
Doktorsavhandlingar	77	14,3	84,4	1,3
Rapporter	49	18,4	81,6	0,0
Samlingsverk/redaktörskap	30	16,7	73,3	10
Totalt	1 237	14,7	82,4	3

Källa: Swepub

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *lingvistikämnen* och inkluderar kategorierna *barnspråk*, *datorlingvistik*, *fonetik*, *lingvistik*, *språkteknologi* och *tvåspråkighet*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 62.

Knappt 82 procent av alla publikationstyper i lingvistik skrivs på engelska. Som visas i tabell 5 är konferensbidrag en viktig kanal i lingvistik, vilket också är den publikationstyp där engelska dominerar mest. Till skillnad från psykologin – en sett till alla typer jämförbar disciplin – finns det ingen publikationstyp i lingvistik där merparten skrivs på svenska; högst andel svenskspråkiga publikationer finns bland bokkapitlen.

Juridik

Inom juridik dominerar svenska som språk för vetenskaplig publicering. Juridik var ett av de få ämnen som fick dispens från latinanvändningen på 1700-talet, och således ett av de ämnen där svenskan haft en stark ställning som publiceringsspråk genom åren (Tengström 1973). Vissa grenar av ämnet är mer internationellt orienterade än andra, vilket också avspeglar sig på publiceringsspråket. Engelska används mer inom folkrätt än inom t.ex. förvaltningsrätt. Swepub visar att följande typer skrivs inom disciplinen:

Tabell 6. Publiceringsspråk inom juridik 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper.

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel andra språk
Tidskriftsartiklar	737	68,4	30,3	1,4
Bokkapitel	483	54,9	44,5	0,6
Böcker	180	86,1	13,3	0,6
Doktorsavhandlingar	128	63,3	36,7	0,0
Rapporter	128	78,9	21,1	0,0
Konferensbidrag	97	21,6	77,3	1,0
Totalt	1 753	64,3	34,9	0,8

Källa: Swepub

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *rättsvetenskap/juridik* och inkluderar kategorierna *civilrätt*, *finansrätt*, *offentlig rätt*, *processrätt*, *straffrätt* och *övrig rätt*. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 190.

Sett över alla typer skrivs nästan två tredjedelar av alla publikationer inom juridik på svenska. Av tabell 6 framgår också att det inom disciplinen finns ett utbud tidskrifter för svenskspråk-

iga artiklar, då nära 70 procent inom denna publikationstyp är svenskspråkiga. Konferensbidrag är i regel på engelska, medan svenska dominerar för rapporter och böcker. Det skrivs förhållandevis många böcker inom disciplinen; en tredjedel av alla publikationstyper är böcker eller bokkapitel. Andelen andra språk är låg inom samtliga publikationstyper.

Fysik

För fysikämnet dominerar engelska stort som vetenskapligt publiceringsspråk. Materialet hos Kaiserfeld (1997) visar att avhandlingar på svenska var i majoritet fram till åren kring 1900, men att tyska tog över under 1900-talets första decennier. Avhandlingar på engelska hörde till ovanligheterna fram till 1930, men ökade därefter i popularitet i mycket snabb takt. I dag skrivs i princip alla avhandlingar på engelska; av de 1 280 avhandlingar som finns i Swepub under 2000-talet är två registrerade som svenskspråkiga, varav åtminstone den ena är en bekräftad felregistrering. Övriga typer fördelar sig enligt tabell 7.

Tabell 7. Publiceringsspråk inom fysik 2000–2012/03. Procentuell andel på svenska, engelska respektive övriga språk inom sex vetenskapliga publikationstyper.

Typ	Antal	Andel svenska	Andel engelska	Andel övriga språk
Tidskriftsartiklar	9 457	0,2	99,7	0,1
Konferensbidrag	2 253	0,7	99,2	0,0
Doktorsavhandlingar	1 208	0,2	99,4	0,4
Licentiatavhandlingar	258	0,4	99,6	0,0
Forskningsöversikter	143	0,0	100	0,0
Rapporter	103	3,9	94,2	1,9
Totalt	13 442	0,5	99,3	0,1

Källa: Swepub

Anmärkning: Sökkategorin benämns i Swepub *fysik* och inkluderar kategorierna *astronomi och astrofysik*, *atom- och molekylfysik*, *elementarpartikelfysik*, *geokosmofysik och plasmafysik*, *kondenserade materiens fysik*, *partikelfysik* och *övrig fysik*. Dessa kategorier har i sin tur underkategorier. Antalet icke-medräknade övriga publikationstyper är 239.

Också bland andra publikationstyper förefaller engelska i princip vara det enda språket som används inom fysik i Sverige. Varken svenska eller andra språk än engelska används i någon större utsträckning inom någon publiceringstyp. Ett fåtal vetenskapliga rapporter har under 2000-talet publicerats på svenska. Inom den mindre vanliga (icke-medräknade) publikationstypen ”böcker” (n=23) var emellertid 10 på svenska.

Sammanfattning: två publiceringsmönster?

Siffrorna för publikationer och publikationsspråk visar att publiceringsformerna inom respektive ämne är en viktig, om än inte fullständig, förklaring till språkvalet. Förenklat skulle man kunna tala om ett kontinuum från å ena sidan konferensbidrags- och artikelämnen till å andra sidan bokämnen, där monografier och bokkapitel är en starkt framträdande publikationsform. Engelskan är dominerande publikationsspråk ju mer ämnet är ett konferensbidrags- och artikelämne. Datavetenskap är ett utpräglat exempel med sina snabba digitala konferensbidrag som den absolut vanligaste publikationsformen. Juridik och historia är ämnen i andra änden av skalan. Här blir svenskan starkare.

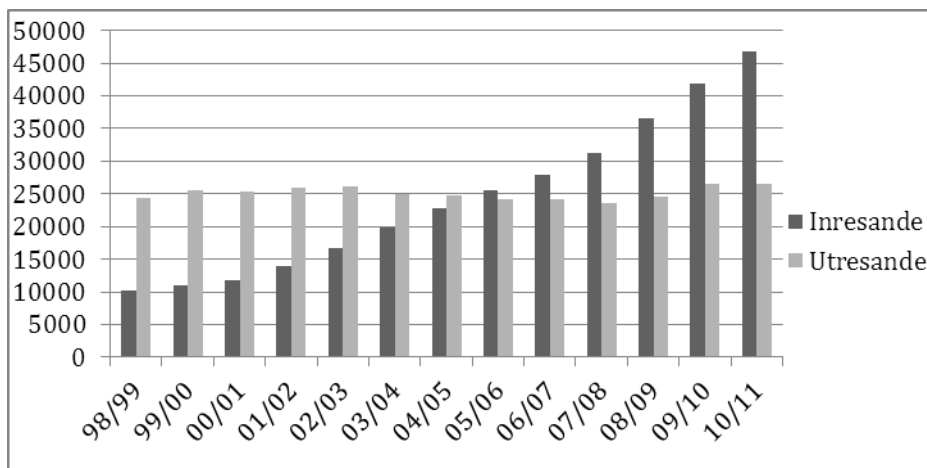
Men publikationsformen förklarar inte allt, och den hänger samman med andra villkor. Tidskriftsartiklar är det vanligaste eller näst vanligaste sättet att publicera sig inom samtliga ämnen som redovisats här. I juridik är nästan 70 procent av dem på svenska, i historia närmare 60 procent. Men i datavetenskap, fysik, psykologi och lingvistik publiceras över 90 procent av artiklarna i engelskspråkiga tidskrifter. Därför måste man också se till olika typer av vetenskapliga kretslopp: i ”konferensbidragsämnen”, är mottagarna för vetenskapliga publikationer det internationella vetenskapssamhället och inget annat. I det andra fallet, ”bokämnena”, är också något bredare yrkesgrupper – eller till och med en läsande allmänhet – en del av kretsloppet. Inom juridiken läses vetenskapliga artiklar lika mycket av domare, advokater och andra yrkesverksamma jurister som av forskare – här finns en direkt koppling mellan vetenskap och profession. På liknande sätt kan den kliniska sidan hos psykologi förklara att så många av rapporterna är på svenska. ”Bokämnenas” kunskapsintresse gäller också många gånger i högre grad kulturbundna, gärna specifikt svenska förhållanden.

Ämnen placerar sig alltså i olika positioner på denna skala från bokämnen till konferensbidragsämnen, och i alla ämnen kan man kanske skönja spår av båda publiceringskulturerna (även om bokämneskulturen är svår att få syn på exempelvis inom fysik). Lingvistik och psykologi, såsom de framträder i denna undersökning, befinner sig mera i mitten. Ska man komma vidare i diskussionen om publiceringar, parallellspråkighet och språkval, måste man alltså göra distinktioner mellan såväl publiceringsformer som ämneskulturer. Det leder inte framåt att diskutera språkval i ett ”bokämne” med ”konferensbidragsämnet” glasögon och vice versa.

3. Mobilitet

Det råder inga tvivel om att mobiliteten inom svenskt universitetsväsende ökat väsentligt de senaste årtiondena, som en del av framväxten av den nya, internationaliserade högskolan. Hur mobiliteten ser ut bland personal är emellertid inte väl belyst. Man vet därför förhållandevis lite om forskares, lärares och administratörers språkfärdigheter och språkbehov, och hur det påverkar de akademiska praktiker där de ingår. Statistiska Centralbyrån (SCB) har dock beräknat att andelen universitetslärare födda utomlands var 23 procent 2010, en siffra som är betydligt högre än inom andra branscher (Eliasson 2012). Detta torde dock inte bara bero på lärosätenas roll som internationella arbetsplatser, utan också på att trösklarna för invandrare är lägre i universitetsvärlden (ibid.). För gruppen doktorander kan man dock se att 37 procent av nybörjarna är utländska doktorander (SCB 2011a). Sammantaget vågar vi fastslå att dagens universitet är förhållandevis internationella arbetsplatser, och mer internationella än de någonsin varit.

En grupp man med mer säkerhet kan uttala sig om i dessa sammanhang är studenter. Studentmobiliteten i Sverige har ökat betydligt under de senaste decennierna (t.ex. Högskoleverket 2008). Under 2000-talet har Högskoleverkets årsrapporter om och om kunnat visa hur de inresande studenterna kommit att överträffa de utresande i antal. Relationen mellan inresande och utresande studenter illustreras i figur 2.

Figur 2. Antal in- och utresande studenter 1998/1999 till 2009/2010. Källa: Högskoleverket 2012a.

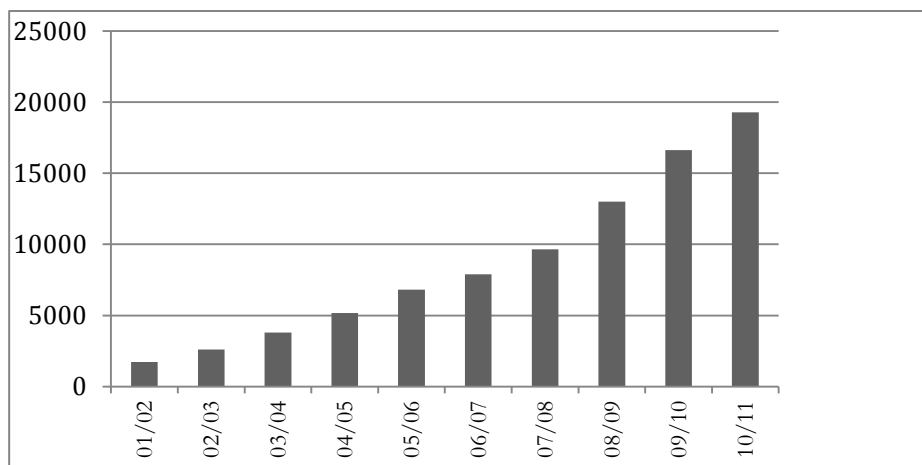
Denna utveckling har förstås förändrat studentunderlaget vid svenska universitet och högskolor. Enbart i gruppen förstagångsstudenter, alltså nybörjare i svensk högskoleutbildning, var 29 500 studenter inresande läsåret 2010/2011, vilket utgör 28 procent av alla nybörjare (SCB 2011b). Av samtliga studenter i Sverige har gruppen inresande ökat från 4 till nästan 11 procent under den senaste tioårsperioden (Högskoleverket 2012a)

Även om denna stora grupp inresande studenter givetvis innebär ett ökat behov av undervisning på engelska, bör man komma ihåg att åtskilliga av dem inte har engelska som vare sig förstaspråk eller bästa främmande språk. På samma sätt kan man påminna om att många svenska studenter inte har svenska som starkaste förstaspråk eller engelska som bästa främmande språk. Mångspråkigheten är mer komplicerad än så. Det kan också vara värt att påpeka att många inresande studenter kommer från nordiska grannländer, och studerar på samma (språkliga) villkor som inhemska studenter.

För gruppen inresande studenter brukar man skilja mellan *utbytesstudenter* och *freemoverstudenter*. Enligt SCB (2011b) kan man se en rad generella mönster som skiljer de två grupperna. Utbytesstudenter, som deltar i ett utbytesprogram, läser en eller två terminer i Sverige. De läser i hög utsträckning fristående kurser, vanligen inom samhällsvetenskap, juridik, handel, administration. De fem vanligaste ursprungsländerna för denna grupp är Tyskland, Frankrike, Spanien, Kina och Nederländerna. Freemover-studenter ordnar med sina studier i landet på egen hand, och ingår alltså inte i ett utbytesprogram. Många studenter ur denna grupp läser på program, och av dem läser 80 procent program på avancerad nivå. De fem vanligaste ursprungsländerna är Kina, Iran, Pakistan, Indien och Bangladesh (SCB 2011b). Det är freemover-studenter som bidragit mest till ökningen av inresande studenter under 2000-talet. Gruppen har fyrfaldigats under den senaste tioårsperioden (HSV 2012a).

I gruppen freemover-studenter ingår i sin tur den grupp som i statistiken fått benämningen *tredjelandsstudenter*. Studenter från denna grupp kommer från länder utanför EU/EES och Schweiz, och har ordnat med sina studier i Sverige på egen hand. Efter en förändring i högskolelagen (SFS 1992:1434) måste människor från denna grupp sedan hösten 2011 betala en avgift för att studera i Sverige. Det berör en förhållandevis stor grupp inresande

studenter, som till antalet därtill har mångfaldigats under det senaste decenniet. Det visar figur 3.

Figur 3. Antal inresande tredjelandstudenter 2001/2002 till 2010/2011. Källa: Högskoleverket 2012a.

Som figur 3 visar berörde avgiftsreformen 19 300 studenter läsåret 2010/2011, även om vissa grupper är undantagna från betalningsskyldighet (se HSV 2012a). Det är ännu för tidigt att säga vad de långsiktiga resultaten av denna reform blir. På sikt kan det leda till betydande förändringar i studentunderlaget, vilket i sin tur kan komma att förändra utbudet av engelskspråkig utbildning. Enligt preliminära uppgifter sjönk antalet sökande till de internationella masterutbildningarna rejält sedan studieavgifterna infördes, något som dock delvis kan förklaras av att söktrycket var anmärkningsvärt högt åren innan avgifterna infördes (HSV 2012b). Dock kan man redan se att avgiften kommer att ge tydliga utslag på kurvan för inresande studenter. Högskoleverket (2012b) rapporterar att antalet nya inresande freemover-studenter minskat från 12 450 till 4 900 – 61 procent – mellan hösten 2010 och hösten 2011. Minskningen av nya freemover-studenter från tredjeland är 79 procent under samma period, vilket i faktiska tal motsvarar en minskning med 5 000 studenter från denna grupp. Majoriteten av dessa studenter kommer från Asien och Afrika. Om man ser till hur detta påverkar hela gruppen inresande studenter kan konstateras att det totala antalet nya inresande studenter minskat med en tredjedel mellan 2010 och 2011. För vissa lärosäten, t.ex. Blekinge tekniska högskola, har andelen inresande nybörjare nästan halverats mellan de två höstterminerna (HSV 2012b).

4. Undervisningsspråk

Man kan anta att den utveckling som konstaterats i avsnitt 3 hänger ihop med förändringar i utbildningsutbudet. *Hur* är mindre självklart. Vi ska diskutera det här, men först ska vi försöka belysa hur det ser ut med engelskspråkiga kurser och program inom den högre utbildningen i Sverige, och hur detta fördelar sig över nivåer och ämnen. Det är anmärkningsvärt svårt att få tag på uppgifter om undervisningsspråk vid svenska lärosäten. Varken statistikmyndigheten Statistiska centralbyrån (SCB), högskolemyndigheten Högskoleverket (HSV) eller (gamla) antagningsmyndigheten Verket för högskoleservice (VHS) har någon officiell statistik på detta område. Däremot har man relevanta uppgifter som kan komma till användning i olika hänseenden. De är dock av olika slag, vilket gör det svårt komma fram till en samlad bild av språksituationen inom den högre utbildningen. Men några tydliga mönster går att se, oavsett vilken källa man anlitar: En allt större andel av den högre utbildningen ges på engelska, och det är särskilt på avancerad nivå som de engelskspråkiga utbildningarna finns.

Nationellt perspektiv

Salö (2010) använder uppgifter om undervisningsspråk som kommer från VHS. Denna uppgift består av en anmärkning som lärosätena själva gör om vilket språk kommande utbildningar ska ges på. Höstterminerna 2008 och 2009 hade ungefär en fjärdedel av alla utannonserade program engelska som undervisningsspråk. Andelen var något lägre för kurser (Salö 2010 s. 34ff.). En uppdatering av dessa uppgifter för höstterminerna 2010 och 2011 visar en uppgång på några procentenheter. Frågan om språk i kurser och program på både grund- och avancerad nivå fördelar sig som framgår av tabell 8 (kurser) respektive 9 (program):

Tabell 8. Kurser som ges på engelska respektive svenska höstterminerna 2010 och 2011. Procentuell andel av det totala antalet.

Termin	Antal	Andel på engelska	Andel på svenska
HT2010	18955	19	81
HT2011	18790	21	79

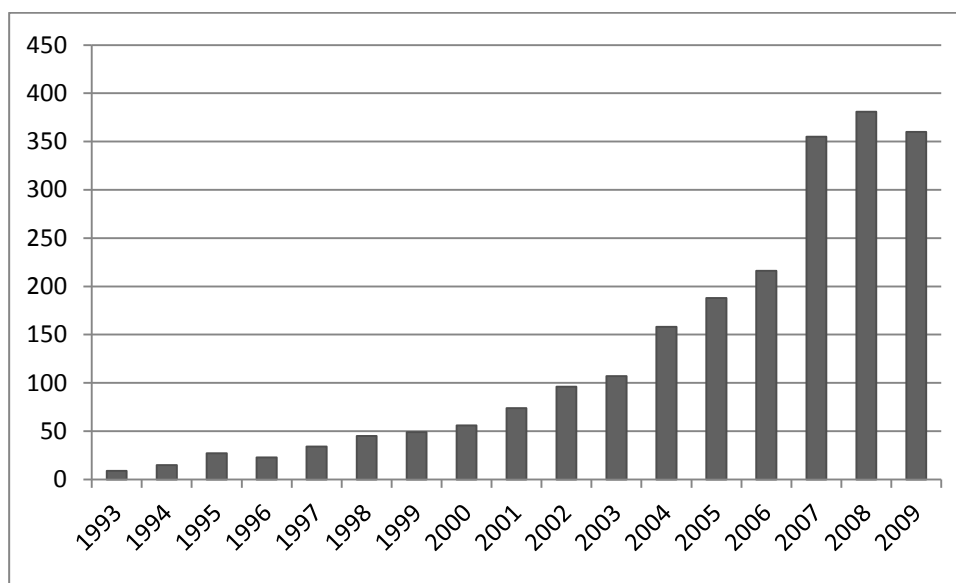
Anmärkning: Tabellen är en sammanslagning av VHS vanliga antagningsomgång och den särskilda antagningsomgång med kurser som främst vänder sig till internationella sökande.

Tabell 9. Program som ges på engelska respektive svenska höstterminerna 2010 och 2011. Procentuell andel av det totala antalet.

Termin	Antal	Andel på engelska	Andel på svenska
HT2010	3771	27	73
HT2011	3951	28	72

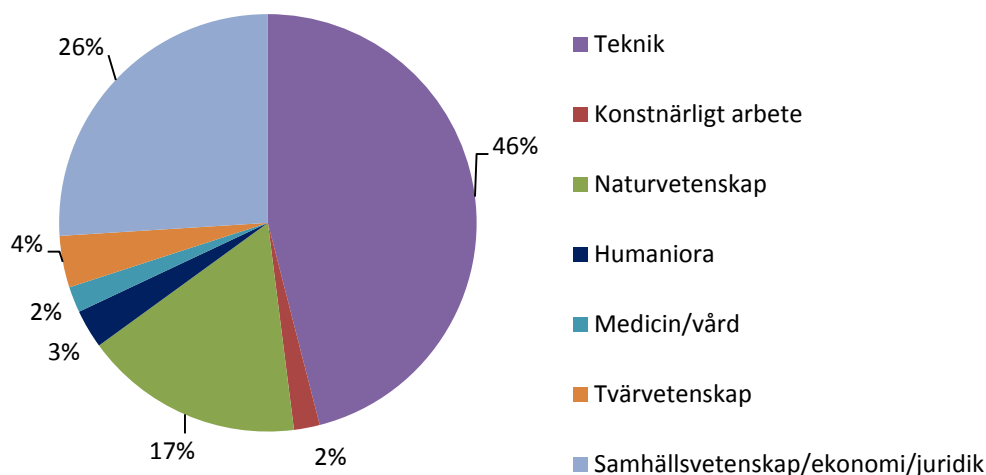
Anmärkning: Tabellen är en sammanslagning av VHS vanliga antagningsomgång och den särskilda antagningsomgång, bestående av endast masterutbildningar, som vänder sig till internationella sökande.

Dalberg (2012) baserar sig på uppgifter från SCB:s högskoleregister. Med ett söksträngsfilter identifieras här utbildningar med engelskspråkig kurs- och programbenämning. Hans bearbetning av SCB:s data visar totalt sett på en lägre andel engelskspråkig utbildning än vad som framgår av tabell 8 och 9. Det kan bero på skillnader i tillvägagångssätt; Dalbergs uppgifter visar språk i programbenämningar, snarare än angivet undervisningsspråk. Det kan också bero på att SCB:s register och VHS register inte innehåller jämförbara uppgifter från den nationella respektive internationella antagningsomgången. Dalberg kan emellertid tydligt visa den påfallande ökningen av engelskspråkiga program under de senaste två decennierna. Detta framgår av figur 4:

Figur 4. Antal program med engelskspråkiga benämningar i Sverige HT 1993–2009.
Källa: Dalberg 2012.

Trots vissa skillnader i utfall visar både Salö (2010) och Dalberg (2012) tydligt att uppgången av engelska som undervisningsspråk har att göra med införandet av tvååriga masterprogram, som i Sverige finns sedan 2007. I Dalbergs material återfinns drygt 60 procent av de engelskspråkiga programmen här (s. 16). Av de engelskspråkiga programmen är nära hälften inom teknik, enligt Högskoleverket. Det framgår av figur 5.

Figur 5. Avancerade program på engelska inom olika ämnen. Procentuell fördelning över olika ämnesområden. Från Högskoleverket (2008).

Skillnader mellan databaser är inte det enda skälet att vara misstänksam mot kategoriseringar av den här typen. Uppgifterna ger inte svar på om utbildningarna gavs, eller huruvida de gavs med det undervisningsspråk som angivits. Dessutom tar kategoriseringen inte hänsyn till vilket språk kurslitteraturen är på. Det finns anekdotiska belägg för olika typer av pragmatiska lösningar, med t.ex. skriftligt presentationsstöd på ett språk och den muntliga delen av föreläsningen på ett annat. Ny forskning på detta område visar att studenter och lärare i hög utsträckning använder andra språk än det nominella undervisningsspråket; det finns alltså plats för svenska även i utbildningar som formellt sett – och i statistiken – ges på engelska (Söderlundh 2010, jfr nedan). Vidare säger noteringar om undervisningsspråk ingenting om kursernas poäng- och studentantal. I språkpolitiskt hänseende är det förstås också en relevant fråga om studenterna på de engelskspråkiga kurserna är inresande eller inhemska studenter, och om de engelskspråkiga utbildningarna hör till special- eller basutbudet. Detta får vi anledning att återkomma till. Först ska vi titta närmre på undervisningsspråk i ett mer lokalt perspektiv, där vi lutar oss mot andra uppgifter än de nationella och rent kvantitativa.

Ämnesperspektiv

För att skapa ett mer lokalt perspektiv på frågan om undervisningsspråk har vi kontaktat några olika institutioner per mejl. De har ombetts ange eller uppskatta hur mycket undervisning de ger på engelska. Målet har varit att visa på skillnader mellan olika utbildningsområden. Minst tre lärosäten för varje utbildningsområde har valts ut utan någon vidare systematik. Syftet har enbart varit att få representation från fler än en institution, eftersom

lärosätens, institutioners och utbildningars profil med stor sannolikhet är en betydande faktor för vilket språk undervisningen ges på. Förhoppningen har varit att minst två ska återkomma med svar, något som infriats. Institutionerna är sådana som ger utbildning inom de sex discipliner som undersöktes i fråga om publiceringsspråk, nämligen

historia (Stockholms, Göteborgs och Lunds universitet),
datavetenskap (Uppsala och Umeå universitet samt Lunds tekniska högskola),
psykologi (Göteborgs, Lunds och Umeå universitet),
lingvistik (Stockholms och Göteborgs universitet),
juridik (Göteborgs och Uppsala universitet) och
fysik (Chalmers tekniska högskola, Göteborgs, Uppsala och Umeå universitet).

Institutionerna har inkommit med uppgifter av varierande typ, allt från kortfattade överslag till fylliga listningar över kurser, program och deras undervisningsspråk. Främst studierektorer har lämnat svar, men i några fall också prefekter, utbildningssekreterare, studieadministratörer o.s.v. (beteckningarna varierar).

Historia

Inom historia är engelska ovanligt som undervisningsspråk. Vid Stockholms universitet ges två kurser à 7,5 hp på engelska. Också på avancerad nivå är ambitionen att ge en eller två engelskspråkiga kurser per termin, vardera 7,5 hp. Flertalet studenter är institutionens svenska masterstudenter. Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet har två kurser på grundnivå som ges på engelska: Viking and medieval scandinavian history (15 hp) och Western colonialism and imperialism (15 hp). Mönstret går igen också i Lund, där tre kurser om 7,5 hp vardera ges på engelska varje läsår. De är riktade mot utbytesstudenter och är på grundnivån. På avancerad nivå ges inga kurser på engelska.

Datavetenskap

För datavetenskap råder ordningen att svenska dominerar på grundnivå, varefter engelska tar över. Så är det exempelvis i Uppsala, där undervisningsspråket på avancerad nivå i regel är engelska. På grundnivå är svenska vanligare. Fördelningen är till stor del avhängig vilken gren av datavetenskapen som undersöks. Institutionen för informationsteknologi i Uppsala har fem avdelningar som alla i vid mening undervisar i datavetenskap. Avdelningen för systemteknik ger en tredjedel av sin utbildning med engelska som undervisningsspråk. Inom beräkningsvetenskap ges knappt hälften av undervisningen på engelska. Inom datalogi, datorsystem samt visuell information och interaktion ges 80–90 procent av undervisningen på engelska.

Vid Umeå universitet ges alla avancerade kurser i datavetenskap på engelska. Detta görs efter beslut att avancerad nivå ska vara öppen för internationella mastersstudenter; därtill antas det ge de inhemska studenterna träning i engelska. Också på grundnivå accepteras engelskspråkiga kurser, men utgångspunkten är att försöka undvika det tidigt i utbildningarna. Lärare med annat förstaspråk än svenska får undervisa på engelska om de vill det. Under VT 2012 ges 18 procent av kurserna på grundnivån på engelska.

Lunds tekniska högskola (LTH) har inga egna program i datavetenskap, men ansvarar för undervisningen på civilingenjörsprogrammen i Lund och inom högskoleingenjörsprogram i Helsingborg. Inom civilingenjörsprogrammen har man 42 olika kurser. Av dessa är det 8 kurser – samtliga på avancerad nivå – som undervisas helt på engelska, oftast beroende på att kursansvarig lärare inte har svenska som modersmål. Vid högskolan ska kursplanerna ange huruvida kurser är lämpliga för utbytesstudenter eller ej. För dessa kurser gäller att kursböcker och allt annat kursmaterial är på engelska. Dessutom finns det minst en laborationsgrupp där engelska talas. Föreläsningarna behöver inte vara på engelska men Powerpoint-bilder och dylikt som föreläsaren använder är alltid på engelska. Studenter har också rätt att tentera på engelska. LTH ger omkring 25 sådana kurser, varav 11 är på grundnivå och 14 på avancerad nivå. Samtliga ges inom ramen för civilingenjörsprogrammen.

Psykologi

För psykologi förefaller språk i undervisningen variera mycket mellan olika lärosäten. I Göteborg ges två engelskspråkiga kurser på grundnivå, vilket motsvarar en mycket liten andel (ca 1,25 procent) av utbildningsuppdraget, beräknat för hela läsåret. I Lund och Umeå ges en respektive två kurser på engelska på grundnivå. På avancerad nivå dominerar emellertid engelska stort som undervisningsspråk vid dessa två lärosäten. I Umeå ges samtliga fristående kurser på avancerad nivå på engelska. Det gäller dock inte kurser inom ramen för psykologprogrammet där svenska är undervisningsspråk också på avancerad nivå. I Lund ges all utbildning på avancerad nivå på engelska från och med hösten 2012. Det kan jämföras med Göteborgs universitet, där inga kurser ges på engelska på avancerad nivå; inte heller ges några program på engelska.

Lingvistik

Också för lingvistik är bilden splittrad. Vid Stockholms universitet ges två program. Kandidatprogrammet i lingvistik har svenska som undervisningsspråk. Masterprogrammet i språkvetenskap med inriktning lingvistik ges på engelska. Masterprogrammet ges även med andra inriktningar som inte hör till institutionen. På svenska ges inriktningarna antik grekiska, filosofi, franska, italienska, tvåspråkighet och slaviska språk. På engelska ges inriktningarna engelska, spanska och portugisiska. Svenska för grundnivå och engelska för avancerad nivå gäller också för kurserna. Institutionen ger ett fyrtiotal kurser på grundnivå med svenska som undervisningsspråk. På avancerad nivå ges 12 kurser på varav 11 ges på engelska. Undantaget på avancerad nivå är specialutbildningen i talpedagogik för lärare som ges på svenska. I Göteborg ges all undervisning på svenska, och det finns inga planer på engelskspråkig undervisning 2012–2013.

Juridik

Juridik hör till de ämnen där svenskan traditionellt sett ansetts stå stark. Vid Göteborgs universitet har juristprogrammet i allt väsentligt svenska som undervisningsspråk på grundnivån, även om det finns kurser – t.ex. i internationell rätt – där kurslitteraturen är engelskspråkig. Inga fristående kurser ges på engelska. På avancerad nivå finns däremot ett

tiotal fördjupningskurser där omkring hälften är på engelska. Där deltar ett trettiotal utbytesstudenter varje år.

Uppsala universitets juristprogram har ett snarlikt upplägg: de kurser som ges med engelska som undervisningsspråk ges som fördjupningskurser efter de inledande sex svenskspråkiga terminerna. Under höstterminen 2012 finns nio sådana kurser om 30 hp, varav åtta ges på svenska och en på engelska. För kortare kurser, 15 hp, ges tio på svenska och nio på engelska. Utbudet förväntas se ungefär likadant ut vårterminen 2013.

Fysik

Vid Chalmers och Göteborgs universitet finns en tydlig skiljelinje mellan utbildningsnivåerna. Båda lärosätena har svenska som undervisningsspråk upp till kandidatexamen 180 hp. På mastersnivå ges undervisningen på engelska. Chalmers erbjuder t.ex. tre gemensamma mastersprogram: Complex Adaptive Systems, Applied Physics och Physics and Astronomy.

Likasa i Uppsala dominerar svenska som undervisningsspråk på grundnivå. Vid institutionen uppskattar man att 80 procent av kurserna ges på svenska. Kurslitteratur är dock nästan helt och hållet engelskspråkig, med undantag för labbinstruktioner och kompendier som åtminstone under de två första åren mestadels är på svenska. Undervisningsspråket på avancerad nivå beror på inriktning. Kurser på avancerad nivå som ingår i masterprogrammet i fysik undervisas helt på engelska och är definierat som ett engelskt masterprogram. Däremot är hälften av kurserna på avancerad nivå som huvudsakligen ges för civilingenjörer på både svenska och engelska, dock beroende på lärare och ämne.

Institutionen för fysik vid Umeå universitet har lämnat förhållandevis detaljerande uppgifter gällande undervisningsspråk, där flera viktiga aspekter synliggörs. Institutionen ger 15 förberedande baskurser i fysik, som alla ges på svenska. På grundnivå (se tabell 10 i bilagan) ges 48 kurser, varav 17 ges på engelska och 31 på svenska. Sett till antal kurser är det alltså vanligare med svenska som undervisningsspråk på grundnivå. Vid närmare granskning framkommer det emellertid att de svenska kurserna dels är mindre sett till antal högskolepoäng, dels har färre studenter i genomsnitt. Kurserna som ges på svenska är i genomsnitt 16,5 hp med i genomsnitt 16 registrerade studenter per kurs. Kurserna som ges på engelska är i genomsnitt 33 hp med i genomsnitt 33 registrerade studenter per kurs. Beräknat med kvantifieringsmättet helårsstudent (HST)³ ges mer undervisning på engelska än på svenska på grundnivån. För kurser på avancerad nivå i fysik i Umeå (tabell 11) ges 28 kurser på engelska och 4 på svenska. Tre av kurserna som angetts med svenska som undervisningsspråk är examensarbeten. Liknande kurser ser ut att ges också på svenska. Vid denna institution möter alltså ett mönster där engelska – mestadels – är undervisningsspråk för de stora, stabila kurserna, medan svenskan används i mer marginella kurser.

Sammanfattning och jämförelse med några andra kartläggningar: är parallellspråkigheten redan här?

En allmän tendens är att engelska som undervisningsspråk blir vanligare på högre nivåer, det vill säga från och med avancerad nivå. Stickprovet på vardera några institutioner för sex ämnen ger också tydliga exempel på sådana ämnen och institutioner, främst datavetenskap och fysik i Uppsala och Göteborg, men också psykologi i Lund och Umeå och lingvistik i

Stockholm. Andra mönster finns dock. Engelska kan vara dominerande undervisningsspråk från början, såsom i fysik i Umeå. Ibland kan nästan all undervisning, på samtliga nivåer, ges på svenska; de få inslagen av engelskspråkiga kurser förekommer främst på grundnivå och riktar sig explicit till utländska studenter. Typiskt exempel är historia, men det är likadant på psykologi och lingvistik i Göteborg. Vid andra svenskspråkigt dominerade institutioner har engelskan ett visst men inte så stort utrymme i fördjupningskurser på avancerad nivå – en situation som alltså är mer i enlighet med den allmänna tendensen. Juridik förefaller vara ett sådant ämne.

Intressant är att dessa mönster inte strikt följer ämnesgränser, utan att olika institutioner inom samma ämne kan gå olika vägar. Bolton och Kuteeva (2012) gjorde en enkätundersökning med 4 500 studenter vid Stockholms universitet om hur mycket av den undervisning de mött som bedrivits på engelska. Författarnas slutsats är att bruket av engelska är en pragmatisk fråga för lärare och studenter inom naturvetenskaperna, medan engelska inom humanvetenskaperna mer är ett tillägs- eller hjälpspråk parallellt med svenskan. Det kan stämma som en mycket grov generalisering, men en granskning av Boltons och Kuteevas siffror bekräftar inte påståendet fullt ut. Av naturvetarstudenterna uppger 13 procent att de haft nästan alla lektioner eller föreläsningar på grundnivå på engelska, medan 60 procent uppger detsamma för avancerad nivå. Motsvarande siffror för samhällsvetarstudenter är 10 respektive 38 procent, för humaniora 11 respektive 21 procent. Det finns alltså en tendens i enlighet med det förväntade mönstret, men hur man än vänder och vrider på siffrorna står det klart att det alltid finns en stor grupp som mött andra språkvalsmönster än det majoritetens mött. Denna diversitet och komplexitet är nog det viktigaste resultatet.

Intressant är också frågan hur studentmobilitet hänger samman med den om engelskspråkig utbildning. I Boltons och Kuteevas undersökning ingick en enkät med 668 lärare vid Stockholms universitet. Hur många av dem önskade att fler kurser gavs på engelska? Bland lärarna i juridik var det 51 procent, på samhällsvetenskaplig fakultet 42 procent, i både humaniora och naturvetenskap 34 procent. Man kan alltså hävda att lärarna på den fakultet som erbjuder minst engelskspråkig undervisning, juridik, var mest angelägna att öka utbudet. I övrigt är det svårt att se några samband mellan å ena sidan önskemål om engelskspråkigt kursutbud och å andra sidan nuvarande kursutbud eller andel utländska studenter. Varför ger lärosäten utbildning på engelska? Att man vill tillgodose inresande studenters behov kan knappast vara enda förklaringen. Dalberg (2012 s. 26) hävdar att bara en fjärdedel av de inresande studenterna 2009 var registrerade på kurser med engelska kursbenämningar. De inresande studenterna läser alltså i första hand de svenskspråkiga kurserna, om Dalbergs uppgifter stämmer. Detta resultat ligger därmed i linje med vad som framhållits av utbildningssociologen Mikael Börjesson (2005), som ser internationalisering av den högre utbildningen i Sverige som en kamp mellan lärosäten på nationell nivå. Den kampen rör prestige och andra värden knutna till det internationella, snarare än en dragkamp om de inresande studenterna. Därmed är det inte så självklart att det ökade engelskspråkiga utbudet ska ses som försök att tillgodose behoven på en ny utbildningsmarknad i Sverige. Börjesson menar att det mesta som görs i internationaliseringens namn ska ses som nationella institutioners strategier för att stärka positionen på hemmaplan (Börjesson 2005 s. 10). Hur utbild-

ningsutbud och studentunderlag korrelerar borde gå att undersöka inom några år, eftersom antalet inresande tredjelandsstudenter framledes förväntas sjunka rejält (HSV 2012b; jfr även figur 3). Det torde återspeglas i utbildningsutbudet om korrelationen är stark.

Vi vet som sagt inte heller hur språken i praktiken fördelar sig *inom* kurser, oavsett om de rubriceras som svensk- eller engelskspråkiga. Det handlar inte bara om att mycket av kurslitteraturen är på engelska. Söderlundh (2010) undersökte den faktiska språkanvändningen i sammanlagt sex engelskspråkiga kurser vid Uppsala universitet i datavetenskap, företagsekonomi och teknisk fysik. Svenskan användes relativt ofta av både lärare och studenter (t.ex. i gruppövningar), och de studenter som inte alls behärskade svenska tenderade att marginaliseras.

Så fort man börjar gräva i siffrorna för undervisningsspråk kompliceras alltså bilden. En mycket grov generalisering skulle kunna vara att både engelska och svenska nästan alltid är närvarande i undervisningssammanhang på ett eller annat sätt. Med den utgångspunkten framstår parallellspråkighet i undervisningen inte som ett utopiskt slagord utan snarare som något som bygger vidare på faktiskt existerande förhållanden.

5. Språkdokument

Den generella utveckling som kan skönjas i de tre föregående kapitlen är att universiteten står inför språkliga utmaningar som saknar motstycke i det övriga samhället. Vad vi har är lite förenklat nya grupper av människor som förhåller sig till nya typer av akademiska normer. Även etablerade praktiker berörs av sådana utvecklingar, eftersom de regleras av ekonomiska incitament knutna till studentrekrytering och vetenskaplig publicering. Och sådana processer verkar reflexivt, i den meningen att nya normer får inverkan på praktiker i den takt som praktiker anpassar sig till dem.

Följaktligen har det bland landets lärosäten blivit en allt viktigare fråga att ta fram styrdokument som på olika sätt hanterar den förändrade språksituationen. Som framgår av den nordiska språkpolitiken är det önskvärt att vart och ett av lärosätena tar fram språkpolicyer eller andra strategier för att hantera språksituationen. I Sverige är detta också en rekommendation från Högskoleverket (2008). Som en sammanfattande lägesbeskrivning gäller att språkpolicyerna hittills inte blivit ett kraftfullt instrument för att utveckla språkarbete och språksyn på lärosätena – några undantag finns nog.

Femtontalet lärosäten har i dag någon form av språkdokument (Salö 2010 nämner 9 stycken 2009 samt ett par dokument på fakultetsnivå). Språkpolicyer för följande lärosäten har kunnat spåras:

Göteborgs universitet
Handelshögskolan i Stockholm
Högskolan i Borås
Högskolan i Dalarna
Karlstads universitet
Kungliga konsthögskolan
Kungliga tekniska högskolan (KTH) i Stockholm

Linnéuniversitetet
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet⁴
Malmö högskola
Mittuniversitetet
Stockholms universitet
Sveriges lantbruksuniversitet
Södertörns högskola
Teknisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet
Umeå universitet

Sannolikt finns ytterligare några språkpolicyer, men de är inte publicerade som externt åtkomliga dokument på webben.

Språkpolicyerna skiljer sig åt vad gäller omfång, innehåll, synlighet och status (jfr Jansson 2008; Salö 2010). Somliga är korta dokument om en sida med allmänt hållna uttalanden om vikten av gott språk och god kompetens i både svenska och engelska (t.ex. Mittuniversitetets, 2012). Andra ger med viss utförlighet precisa anvisningar och råd om språkkrav på de anställda och språkval vid examination, disputationer, docentföreläsningar m.m. (se t.ex. KTH:s 2010). Somliga är lätta att hitta på lärosätets webbplats (t.ex. Stockholms universitet eller Göteborgs universitet). Andra är svåråtkomliga, och det är oklart om de beslutats av lärosätets ledning eller har status av förslag och rekommendationer (t.ex. Lunds universitet och Linnéuniversitetet). Den splittrade bilden är i sig en indikation på att språkfrågorna och språkpolicyerna inte hör till de allra viktigaste angelägenheterna för universitets- och högskoleledning. Man kan till exempel lägga märke till att ett av de allra största universiteten, Uppsala universitet, saknar en samlad språkpolicy.

Några gemensamma drag i språkpolicyerna kan dock utläsas. Det gäller särskilt om man håller sig till dem av lite senare datum, det vill säga efter det att riksdagen beslutade om en språklag för Sverige från och med den 1 juli 2009 (SFS 2009:600).

För det första har just språklagen genomslag som en av de viktigaste utgångspunkterna. Lagen har uppenbarligen en viss styrande effekt, trots att den inte innehåller direkta sanktioner och främst avser direkt myndighetsutövning, d.v.s. inte undervisning och forskning som är universitetens huvudsakliga verksamhet (jfr Salö 2010). De paragrafer i lagen som i första hand sätter spår i policyerna är

§ 4 Svenska är huvudspråk i Sverige.

§ 5 Som huvudspråk är svenskan samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden.

§ 11 Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.

I något fall (till exempel KTH) har skrivningarna också påverkats av § 13: ”Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.” (Jämför dock den åttonde punkten nedan.)

Följsamheten gentemot språklagen innebär dock knappast en radikal nyorientering. I Salö 2010 analyseras 11 språkpolicyer som nästan alla tagits fram innan språklagen trädde i kraft (s. 42–47). De som tillkommer därefter har en liknande inriktning – de sju punkter som följer gäller alltså både ”gamla” och ”nya” språkpolicyer. Men formuleringar som att ”svenska är huvudspråk” eller att universitetsadministrationens språk ska vara ”vårdat, enkelt och begripligt”, alltså direkt övertagna från språklagen, återkommer.

För det andra önskar samtliga dokument att användningen av engelska ökar, det vill säga inslag av engelska i kurser, utbud av särskilt engelskspråkiga kurser, avhandlingar på engelska etc. Ambitionen uttrycks med olika styrka, men det är uppenbart att alla lärosäten ser internationalisering som ett viktigt mål och menar att ett led i detta är mer engelska. Inget lärosäte hävdar uttryckligen att svenska språket används för lite inom något område – möjligen kan en sådan farhåga någon gång läsas mellan raderna, till exempel i KTH:s språkpolicy.

För det tredje skiljer dokumenten gärna på några olika tillämpningsområden: administration och information, undervisning på grundnivå, undervisning på avancerad nivå och forskarutbildningsnivå, samt forskning. Inom de två förstnämnda områdena rekommenderas svenska som dominerande språkval, inom de två andra områdena framhålls ofta vikten av engelska – särskilt på avancerad nivå vill man stärka engelskan. Tyngdpunkten ligger olika i olika dokument. En del koncentrerar sig närmast på lärosätets myndighetsutövning, det vill säga språkval i administrativa dokument. Andra lägger större vikt vid pedagogiska problem.

Däremot, och för det fjärde, skiljer språkpolicyerna mycket sällan mellan olika språkliga villkor för skilda fakulteter, institutioner eller ämnen. Går man till två relativt genomarbetade språkpolicyer för lärosäten med mångskiftande verksamhet, Göteborg universitet och Stockholms universitet, hittar man knappast en rad om hur ämneskulturer, publiceringstraditioner, meriteringsvägar eller över huvud taget språkets roll som vetenskapligt verktyg kan variera kraftigt mellan olika ämnen.

För det femte har begreppet *parallellspråkighet* fått genomslag. Det används gärna som formel för hur man ska lösa motsättningen mellan engelska och svenska. ”I utbildning på forskarnivå ska på samma sätt moment förekomma på båda språken i en utsträckning som gör det möjligt att nå målet parallellspråkighet” (KTH). ”Universitetet ska sträva mot att i så hög grad som möjligt vara parallellspråkigt, vilket innebär att svenska och engelska fungerar som parallella vetenskapsspråk.” (Stockholms universitet). ”Parallellspråkighet innebär att två språk – svenska och engelska – används parallellt vid Lunds universitet” (Lunds universitet). ”Universitetet ska tillämpa en parallellspråkighet, som innebär att studenter på alla nivåer vid behov får undervisning på svenska och engelska parallellt och att alla forskare uppmanas att publicera sig på båda språken för att nå både en nationell och internationell läsekrets” (Linnéuniversitetet)

För det sjätte behandlar policydokumentet studenternas språkförmåga – i både engelska och svenska – betydligt utförligare än lärarnas och forskarnas. Man kunde hävda att krav

på att lärarna ska kunna undervisa på både svenska och engelska är en nyckelfråga, särskilt viktig vid nyanställningar och fortbildningsinsatser av redan anställda. Likaså kan det vara en viktig fråga hur publicering på svenska respektive engelska ska bedömas – exempelvis kunde det hävdas att just publicering på båda språken är en särskilt viktig merit. Frågor av detta nämns, men riktlinjerna preciseras sällan.

För det sjunde får språk vid sidan av engelska och svenska ofta ett mycket begränsat utrymme. Mångspråkigheten begränsas till svenska och engelska. Flera undantag finns dock. Göteborgs universitet skriver uttryckligen att man ska ”verka för studenters och lärares möjligheter att tillägna sig andra språk än svenska och engelska” och ”[k]ompetenser i andra språk än svenska och stora europeiska språk bör tas till vara”. Lunds universitet har tre övergripande mål: klarspråk, parallellspråkighet och flerspråkighet. Man skriver att ”[F]lerspråkighet innebär att andra språk, förutom de viktigaste språken svenska och engelska, används inom universitetet, även inom andra ämnen än språkämnen”, särskilt nämns danska och norska som kommunikationsspråk. Stockholms universitet lyfter fram flerspråkigheten på annat sätt när man påpekar att en stor andel studenter varken har svenska eller engelska som sitt modersmål utan är flerspråkiga med svenska som andraspråk.”

För det åttonde kan man notera att de språkliga policydokumenten har ett relativt internt perspektiv. Bara kortfattat berörs de viktiga frågorna om lärosätenas ansvar för svenskans utveckling som vetenskapligt språk, ny terminologi med mera: ”SLU använder och utvecklar svensk terminologi inom sina fackområden. SLU bidrar till den svenska Rikstermbanken.” (Sveriges lantbruksuniversitet). Ett tydligt undantag är KTH:s policy, där ansvaret för fackspråksutvecklingen får stor plats.

Verklighetsbild och genomslagskraft

Stämmer synsätt och rekommendationer i policydokumenten överens med den bild av det faktiska läget som framträder i avsnitt 1–4 i denna rapport? Har policyförfattarna en rimlig uppfattning om språksituationen på lärosätet? Ja och nej. Uppfattningen att avancerad nivå är ett slags svängtapp, där parallellspråkigheten ska tippa över från svenskspråkig till engelskspråkig dominans, stämmer i huvudsak med tendenser i kursutbudet. Snarast överdriver åtskilliga dokument detta förhållningssätt – kartläggningarna visar ju att parallellspråkighet i praktiken finns på alla nivåer. Dokumentens strävan efter parallellspråkighet är därför bättre förankrad i lärosätenas praktik än riktlinjer om engelsk eller svensk enspråkighet i kursutbudet på olika nivåer.

Policydokumenten ser alltså inte fullt ut komplexiteten i språksituationen. De nämner väldigt sällan olika ämnens skiftande språkliga förutsättningar, och går också snabbt förbi lärares och forskares olika förutsättningar – lite utförligare talar man om studenterna. Ett allmänt problem är också att dokumenten ser så olika ut. Det visar att ett mer genomtänkt språkpolitiskt tänkande ännu inte förankrats i den svenska universitetsvärlden; uppmunrande är dock att språklagen givit viss stadga.

Språkdokumentens genomslagskraft är svår att mäta. Det faktum att många av dem är relativt svårtillgängliga och statusen ibland oklar talar för liten genomslagskraft. I Salös rapport 2010 påpekas att en mätbar rekommendation är den att engelskspråkiga avhandlingar ska innehålla en sammanfattning på svenska. Salö prövar detta för Umeå och Göte-

borgs universitet som vid tidpunkten för hans rapport sedan några år hade policydokument med rekommendationer om avhandlingssammanfattningar på svenska. Han kan i och för sig notera en svagt stigande kurva men inte någon markant ökning efter det att språkpolicyn beslutats.

Men man får ett något annorlunda resultat om man ser till Stockholms universitet, där rektor i september 2011 beslutade en språkpolicy som rymde formuleringen ”[D]oktorsavhandlingar och licentiatuppsatser på svenska ska ha en sammanfattning på engelska och vice versa.” I ett stickprov på engelskspråkiga doktorsavhandlingar (samtliga avhandlingar där författarens namn börjar på A–Er) framlagda vid Stockholms universitet 2010 respektive 2012 så hade 6 av 26 sammanfattning på svenska 2010 medan motsvarande siffra 2012 var 18 av 40, det vill säga en ökning från drygt 25 procent till knappt 50 procent. Å ena sidan följdes språkpolicyn av mindre än hälften av avhandlingsförfattarna 2012, å andra sidan är ökningen påtaglig. Det går alltså inte att säga att språkpolicydokumenten är verkningslösa.

6. Diskussion

I inledningen till denna rapport citerades de nordiska utbildningsministrarnas *Deklaration om nordisk språkpolitik* från 2006 och dess fyra punkter om *parallellspråkighet* mellan engelska och Nordens språk. En möjlig sammanfattning av den kartläggning som redovisats här skulle kunna vara att *åtskilligt av denna parallellspråkighet redan existerar* vid universitet och högskolor i Sverige. Genomgången av publiceringsspråk, mobilitet och undervisningsspråk visar att både engelska och svenska används. I språkpolicydokumenten, som trots sin osäkra status ändå kan visst genomslag, möter ofta termen *parallellspråkighet* som riktlinje för språkvalet. Men parallellspråkigheten är ingenstans systematiskt genomförd eller resultat av långsiktiga överväganden. Våra försök till närmare granskning av stickprov och tendenser visar också att vi kan se många olika mönster för användningen av de båda språken, och att parallellspråkighet följaktligen är en komplex företeelse.

Detta samlade resultat är viktigt. Det visar att parallellspråkighet inte är en avlägsen vision utan verklighetsförankring, utan tvärtom fångar ganska mycket av praxis och ideal för språkanvändningen i den svenska universitetsvärlden.

För att komma vidare kan det därför vara lämpligt att utgå från deklARATIONENS fyra punkter och se i vad mån de förverkligas.

1. Såväl Nordens samhällsbärande språk som engelska bör kunna användas som vetenskapliga språk

Denna punkt uttrycker en riktig målsättning men är mycket allmänt formulerad. Den kan förstås på åtminstone två sätt (jfr Christensen 2006). För det första kan man avse att det inom varje ämne, såväl inom undervisning som forskning, i tal och skrift, ska finna praktiker där båda språken används. Naturligtvis används de inte i samma utsträckning och på riktigt samma sätt, men det ska gå att finna exempel på bruk av såväl svenska som engelska i alla viktiga praktiker. Förstår man begreppet på det viset, så råder inom många områden inte parallellspråkighet. Av allt att döma kan svenska inte användas för att (skriftligt) avrapportera

vetenskapliga forskningsresultat inom många discipliner. Av de ämnen som undersökts noggrannare i denna rapport gäller det fysik och datavetenskap och viss mån även psykologi och lingvistik. Med all säkerhet är förhållandena desamma inom många universitetsämnen. Det finns i dessa ämnen inte några utbredda publiceringskanaler för texter av denna typ. Den möjliga ökningen av antalet svenskspråkiga sammanfattningar i doktorsavhandlingar (jfr ovan) löser inte problemet. Doktorsavhandlingar är en marginell publiceringsform i förhållande till de dominerande tidskriftsartiklarna och konferensbidragen, och många av de korta sammanfattningarna är utpräglat populärt hållna. Om man menar att svenskan ska utvecklas som vetenskapligt fackspråk inom alla discipliner – något som måhända aldrig varit fallet – behövs kraftfullare insatser. Eller så får man ha en annan ambitionsnivå för framför allt naturvetenskaplig vetenskapssvenska.

För det andra kan man med ”bör kunna användas” avse att det ska vara åtminstone hypotetiskt möjligt att använda ett språk, svenska eller engelska, inom alla viktiga praktiker. Vid behov ska en forskare kunna formulera en vetenskaplig rapport i fysik eller datavetenskap på gott svenskt fackspråk – även om det behovet nästan aldrig föreligger! Ingenting har visat att svenskspråkiga forskare och lärare i dag överlag saknar den förmågan. Det går inte heller att visa att svenska skulle sakna uttrycksresurser för uppgifterna, det vill säga facktermer, fraseologi och textmönster. Men läget är inte närmare undersökt. Termbanker såsom Rikstermbanken gör det möjligt att få en rimlig överblick över svenskt termbestand. Undersökningar av svenskan i till exempel avhandlingssammanfattningar eller forskningsansökningar saknas.

2. Förmedling av vetenskapliga resultat på Nordens samhällsbärande språk bör vara meriterande

Också denna punkt är oklar. De olika lärosätenas språkpolicyer ger inte några närmare anvisningar. Å ena sidan kan med *förmedling* avses rent vetenskaplig förmedling i vetenskapliga tidskrifter, vid konferenser m.m. I så fall är målet orealistiskt för många ämnen. ”Forskningen vid KTH har normalt engelska som publikationsspråk och ofta som arbetspråk. Detta är den nödvändiga förutsättningen för teknikerns och vetenskapens internationalisering” konstaterar KTH:s policy. Men inom t.ex. historia och juridik värderas vetenskaplig förmedling på svenska högt. Och man kan inte reservationslöst hävda att vetenskaplig förmedling på Nordens språk värderas lägre. Det går peka på insatser som slagit mycket väl ut för att skapa vetenskapliga forum på Nordens språk. (För författarna till denna rapport är ett närliggande exempel den mycket spridda och väl ansedda Nordisk tidskrift för andraspråksforskning, grundad 2006.)

Å andra sidan kan med förmedling avses snarast populärvetenskaplig förmedling för andra mottagare än vetenskapssamfundet. I det fallet är det problematiskt vad som är ”meriterande”. Icke-vetenskaplig förmedling värderas generellt sett lågt vid anställningar, befordran m.m. inom i stort sett alla vetenskapsområden (se Riis, Jartman & Levander 2012). Det räknas till universitetens så kallade tredje uppgift: ”samverka med det omgivande samhället”. Trots att många utbildningspolitiker och universitetsledare gjort allmänna uttalanden

om den tredje uppgiftens betydelse finns det inga studier som visar att den i praktiken fått ökad betydelse i meriteringsgångarna.

För punkten om publicering på Nordens samhällsbärande språk gäller detsamma som för mycket annat i denna rapport: den måste utvecklas olika för olika discipliner. För ämnen som juridik och historia kan läget sägas vara acceptabelt. Där är uppgiften för ämnesföreträdare främst att se till att nordiskspråkliga forum behåller (eller förstärker) sin vetenskapliga kvalitet och värderas efter förtjänst i bibliometriska rankingssystem. För andra ämnen som psykologi och lingvistik kan det vara viktigt och också realistiskt att skapa nya publiceringskanaler på Nordens samhällsbärande språk. Men för många ämnen – såsom datavetenskap och fysik – är enda vägen till meritvärde för svenskspråkig publicering att utveckla den tredje uppgiften.

3. Undervisningen i vetenskapligt fackspråk, särskilt i skrift, bör ges både i engelska och i Nordens samhällsbärande språk

Denna punkt finns inskriven i nästan alla språkpolicydokument – om än mycket allmänt – och kartläggningen av undervisningen tyder också på att den inte sällan omsätts i praktiken. Man kan urskilja ett slags ideal om att svenska ska ges företräde på grundnivå och engelska på avancerad nivå. Det tycks finnas åtminstone fyra motiv för denna ordning: 1) på avancerad nivå ska utbildningarna hållas öppna för inresande studenter, 2) på avancerad nivå kan lektorer utan tillräckliga kunskaper i svenska undervisa, 3) kurslitteraturen på högre nivåer är ofta engelskspråkig och 4) avancerad nivå ses som delvis förberedande för forskarstudier.

Även om denna ordning är rimlig som en mycket allmän hållpunkt finns det skäl att problematisera den. För det första svarar den många gånger inte mot det verkliga läget: i exempelvis fysik i Umeå är engelska standardspråk, medan svenska är språket för mer perifera specialkurser med få studenter (se bil. 10 och 11). Och i de allra flesta ämnen möter studenter på grundnivå kurslitteratur på engelska och förväntas ha åtminstone en passiv förståelse av vetenskaplig engelska.

För det andra är man långt från parallellspråkighet om det ena språket så att säga avlöser det andra. Också de studenter som bara studerar på grundnivå kan behöva en engelsk fackspråkskompetens i sin framtida yrkesverksamhet. Också studenter på avancerad nivå och forskarnivå behöver utveckla ett svenskt fackspråk av flera skäl: för att de kan ha nytta av det i kommande yrkesliv, för att bättre tillägna sig ämneskunskaperna, för att bidra till det svenska vetenskapsspråkets utveckling.

4. Universitet, högskolor och andra vetenskapliga institutioner kan utveckla långsiktiga strategier för språkval, parallellspråkighet, språkutbildning och översättningsstöd inom sina verksamhetsområden.

På denna punkt går utvecklingen åt rätt håll, om än långsamt. Antal lärosäten i Sverige med en språkpolicy ökar. Av lärosäten med staten som huvudman, som därtill bedriver både forskning och undervisning, har 15 av 23 någon form av språkpolicy. Av de sex stora

universiteterna – Stockholms, Göteborgs, Uppsala, Lunds, Linköpings och Umeå universitet – är det bara Uppsala och Linköping som saknar en övergripande policy. Genomgången av språkpolicydokument i avsnitt 5 visade också att språklagen från 2009 haft viss betydelse för dem. Framför allt två problem framstår dock mycket tydligt.

För det första har de ett alltför varierande innehåll. Till en del beror det naturligtvis på att olika lärosäten har olika förutsättningar – variationen är så långt önskvärd. Men lika mycket beror det på olika uppfattningar om vad en språkpolicy ska innehålla. Språkpolitiken vid svenska universitet har på denna punkt ännu inte vunnit nationell stadga. Man skulle till exempel gärna se att policydokumenten i huvudsak följde något slags standardmönster som bland annat täckte följande punkter:

- utgångspunkter: högskolelagen, högskoleförordningen och språklagen
- övergripande mål: svenska som huvudspråk, internationalisering, parallellspråkighet, flerspråkighet, kvalitet i forskning och utbildning
- olika verksamheter: administration och information, utbildning, forskning
- olika grupper av anställda: fast anställda lärare och forskare, gästlärare, utbytesforskare etc. Vilka krav språkliga ställs på dem, vilket stöd behöver de?
- olika studerandegrupper: med svenska som modersmål, med svenska som andraspråk, med svenska som främmande språk. Nordiska och utomnordiska utbytesstudenter. Vilka krav ställs på dem, vilket stöd behöver de?
- språk i undervisning, i kurslitteratur, examination m.m. Grundnivå, avancerad nivå, forskarnivå. Regler och stödinsatser (t.ex. språkverkstäder)
- språk i doktorsavhandlingar, examensarbeten, docentföreläsningar m.m. Regler och stödinsatser (t.ex. översättnings- och språkgranskningsstöd).

Det går att hitta språkpolicyer som täcker dessa punkter, och listan kan göras ännu längre, men inte sällan visar sig ganska stora luckor.

För det andra har språkpolicyerna en undanskymd ställning. Det är inte troligt att samtliga anställda känner till innehållet i sitt lärosätes språkpolicy, och ibland är det osäkert vilken status dokumentet har. Den konkreta uppföljningen av de ofta mycket kloka rekommendationerna verkar många gånger saknas. Det går inte att säga att språkpolicyerna skulle sakna genomslagskraft, men den skulle öka avsevärt med ett systematiskt implementerings- och uppföljningsarbete.

Olle Josephson arbetar vid Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.

Linus Salö arbetar vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.

Noter

¹ Blekinge Tekniska Högskola, Chalmers tekniska högskola (2004–), Ersta Sköndal högskola (2008–), Försvarshögskolan, Gymnastik- och idrottshögskolan, Göteborgs universitet (2004–)Högskolan i Borås (2007–), Högskolan Dalarna (2005–), Högskolan på Gotland, Högskolan i Gävle (2004–), Högskolan i Halmstad, Högskolan i Jönköping, Högskolan Kristianstad (2007–), Högskolan i Skövde (2004–), Högskolan Väst (2006–), Karlstads universitet (2006–), Kungliga Tekniska Högskolan, Linköpings universitet (2000–), Linnéuniversitetet (inkl. tidigare Högskolan i Kalmar och Växjö universitet), Luleå tekniska universitet (2000–), Lunds universitet (2002–), Malmö högskola (2007–), Mälardalens högskola, Mittuniversitetet (2005–), Nordiska Afrikainstitutet (1970–), Sophiahemmet Högskola (2008–), Stockholms universitet (2007–), Södertörns högskola, Umeå universitet (2004–), Uppsala universitet (2008–), Örebro universitet (2007–).

² <http://ftp.math.utah.edu/pub/tex/bib/toc/bit.html>

³ Enligt Högskoleverkets definition: ”Antalet studenter som är förstagångs- och fortsättningsregistrerade på ett kurstillfälle multiplicerat med kurstillfallets högskolepoängomfattning under en viss period dividerat med 60. Studenter som avbrutit studierna inom tre veckor efter påbörjad kurs ska inte ingå i beräkningen.” <http://www.hsv.se/statistik/statistikomhogskolan/nuinfotexter/hsthpr/517helarsstudenterperutbildningsomradeochutbildningsniva.4.2f235a02115fac09ef18000470.html>

⁴ Lunds universitet har en policy, men den är i skrivande stund inte antagen.

Källor

- APN 2007:746 (2007), *Deklaration om nordisk språkpolitik*. Nordiska ministerrådet, Köpenhamn.
- Arpi, Torsten (2008), Svenska på undantag. Göteborgs universitet. URL: <http://www.gu.se/omuniversitetet/aktuellt/nyheter/nyheterdetalj/?siteNodeId=103633&languageId=100001&contentId=768706> (15 april 2012)
- Börjesson, Mikael (2005), *Transnationella utbildningsstrategier vid svenska lärosäten och bland svenska studenter i Paris och New York*. Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.
- Bolton, Kingsley & Kuteeva, Maria (2012), English as an academic language at a Swedish university: parallel language use and the ‘threat’ of English. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 33(5).
- Christensen, Martin (2006), *Danske universiteters udbud af engelsksproget undervisning. En undersøgelse af et felt i hastig udvikling*. Institut for Engelsk, Germansk og Romans, Københavns universitet.
- Eliason, Per-Olof (2012), Nästan var fjärde lärare/forskare född i annat land än Sverige. *Universitetsläraren* 6.
- Dalberg, Tobias (2012), *Engelskspråkiga utbildningar och inresande studenter i Sverige 1993–2009*. Magisteruppsats i utbildningssociologi, Uppsala universitet.
- Karlsson, Staffan (2006), *Svenska avhandlingars kvalitet och struktur. Har den ökade volymen på forskarutbildningen påverkat kvalitén på svensk forskning? En bibliometrisk analys*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Hyltenstam, Kenneth (1999), *Svenskan i minoritetsperspektiv. I: Hyltenstam, Kenneth (red.), Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Högskoleverket (2008), *En högskola i världen – internationalisering för kvalitet*. Rapport 2008:15 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2012a), *Högskoleverkets årsrapport 2012*. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2012b), *Färre studenter från Asien efter avgiftsreformen*. Statistisk analys. Stockholm: Högskoleverket.
- Falk, Maria (2001), *Domänförluster i svenskan*. Utredningsuppdrag från Nordiska ministerrådets språkpolitiska referensgrupp 2001. Finns på URL: <http://www.sprakradet.se/2316> (2009-12-08).
- Gunnarsson, Britt-Louise & Öhman, Katarina (1997), Det internationaliserade universitetet. En studie av bruket av engelska och andra främmande språk vid Uppsala universitet. *T&F* 16.
- Isaksson, Curt (2008), Allt fler avhandlingar skrivs på engelska. *Universitetsläraren* 2/2008

- Jansson, Erland, red. (2008), *Vetenskapsengelska – med svensk kvalitet?* Stockholm: Språkrådet, Högskoleverket och Södertörns högskola.
- Kaiserfeld, Thomas (1997), *Vetenskap och karriär. Svenska fysiker som lektorer, akademiker och industriforskare under 1900-talets första hälft*. Stockholm: Arkiv förlag.
- Melander, Björn (2004), Engelska och svenska vid Uppsala universitet. I: Ransbo, Gunilla (red.), *Humanister forskar. Humanistdagen vid Uppsala universitet 2006*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Riis, Ulla, Hartman, Thérèse & Levander, Sara (2012), *Darr på ribban? En uppföljning av 1999 års befordringsreform vid Uppsala universitet*. Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier. Uppsala universitet.
- Salö, Linus (2010), *Svenska eller engelska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning*. Rapporter från Språkrådet 1. Stockholm: Språkrådet.
- SCB (2011a), *Universitet och högskolor. Doktorander och examina på forskarnivå 2011*. Statistiska meddelanden, UF 21 SM 1201. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2011b), *Internationell studentmobilitet i högskolan 2010/11*. Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1201. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SFS 1992:1434 (1992), *Högskolelag*. Svensk författningssamling. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2009:600 (2009), *Språklag*. Svensk författningssamling. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Svenska språknämnden (2004), *Engelskan i Sverige. Språkval i utbildning, arbete och kulturliv*. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts.
- Söderlundh, Hedda (2010), *Internationella universitetet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer*. Uppsala universitet.
- Teleman, Ulf (1992), *Det svenska riksspråkets utsikter i ett integrerat Europa. Språkvård 4*.
- Tengström, Emin (1973), *Latinet i Sverige. Om bruket av latin bland klerker och scholares, diplomater och poeter, lärdomsfolk och vältalare*. Stockholm: Stockholm AB.
- Östlund, Krister & Örneholm, Urban (2000), *Avhandlingsspråk vid Uppsala universitet 1600–1855. Lychnos. Årsbok för idé och lärdomshistoria*. Swedish science press.

Bilagor

Tabell 10. Kurser på grundnivå vid Institutionen i fysik, Umeå universitet vår- och höstterminerna 2011. Antal högskolepoäng i relation till antal registrerade studenter och undervisningsspråk.

Kurs	Antal hp	Antal registrerade studenter	Undervisningsspråk
Analytisk mekanik	6	32	Engelska
Atom- och molekylfysik	7,5	23	Engelska
Elektrodynamik med vektoranalys	7,5	20	Engelska
Elektromagnetismens grunder	6	34	Engelska
Fasta tillståndets fysik	10,5	58	Engelska
Fysikaliska modellers matematik	10,5	53	Engelska
Grundläggande mätteknik	7,5	54	Engelska
Kvantmekanik	6	23	Engelska
Kvantmekanikens grunder	7,5	35	Engelska
Statistisk fysik	4,5	62	Engelska
Termodynamik	6	25	Engelska
Termodynamik	7,5	16	Engelska
Bemannad rymdfart	7,5	29	Engelska
Arktisk vetenskap	4,5	38	Engelska
Virtuella världars fysik	7,5	16	Engelska
Analytisk mekanik	7,5	9	Engelska
Kvantfysik	4,5	38	Engelska
Astronomi	4,5	8	Svenska
Elektrodynamik	6	25	Svenska
Elektromagnetism	7,5	3	Svenska
Fasta tillståndets fysik	7,5	3	Svenska
Fysik C - examensarbete	15	10	Svenska
Fysikens historia	4,5	6	Svenska
Klassisk mekanik	7,5	43	Svenska
Klassisk mekanik	9	67	Svenska
Kvalitetsprojekt i teknisk fysik	7,5	4	Svenska
Kvantfysik	7,5	6	Svenska
Kvantfysik för energiingenjörer	7,5	1	Svenska
Metoder och verktyg för ingenjörer	7,5	55	Svenska
Projektarbete inom teknisk fysik	3	2	Svenska
Termodynamik	7,5	6	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	3	5	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	4,5	4	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	6	1	Svenska
Utv.arbete i samverkan med näringslivet	7,5	9	Svenska
Vardagens mysterier förklarade	7,5	39	Svenska
Vågfysik och optik	6	30	Svenska
Vågrörelselära	7,5	3	Svenska
Strömningslära	7,5	41	Svenska
Givarfysik	7,5	20	Svenska
El- och vågrörelselära	6	32	Svenska
Laborativ problemlösning i fysik	2	34	Svenska
Mekanik I med experimentell metodik	7,5	5	Svenska
Mekanik II	4,5	4	Svenska
Givarfysik för energiingenjörer	7,5	6	Svenska
Mekanik och energifysik	7,5	36	Svenska
Försök med fysik	7,5	1	Svenska
Kommunicera fysik	7,5	1	Svenska
Mekanik II för lärare	7,5	1	Svenska

Tabell 11. Kurser på avancerad nivå vid Institutionen i fysik, Umeå universitet vår- och höstterminerna 2011. Antal högskolepoäng i relation till antal registrerade studenter och undervisningsspråk.

Kurs	Antal hp	Antal registrerade studenter	Undervisningsspråk
Astrofysik	7,5	23	Engelska
Avancerade material	7,5	22	Engelska
Beröringsfria mätmetoder	7,5	24	Engelska
Elektrodynamik	7,5	16	Engelska
Fysik D - examensarbete	30	8	Engelska
Fysikens numeriska	7,5	12	Engelska
Icke-linjär fysik	7,5	10	Engelska
Kvantelektronik	7,5	36	Engelska
Kvantfältteori	7,5	14	Engelska
Kvantinformation	7,5	11	Engelska
Kvantmekanik	7,5	18	Engelska
Kvanttransportteori	7,5	25	Engelska
Monte Carlo-metoder	7,5	16	Engelska
Nanoteknik	7,5	43	Engelska
Optisk konstruktion	7,5	42	Engelska
Projekt i optisk fysik	4,5	1	Engelska
Rymdfysik	7,5	18	Engelska
Simuleringsteknik	7,5	7	Engelska
Solceller	7,5	25	Engelska
Statistisk fysik II	7,5	8	Engelska
Modellering och simulering	7,5	27	Engelska
Aktuell forskning i fysik 3	2	8	Engelska
Människor och farkoster i rymden	7,5	4	Engelska
Strömningslära	7,5	31	Engelska
Nanomaskiner	7,5	29	Engelska
Fysik - examensarbete III	30	5	Engelska
Molekylspektroskopi med tillämpningar	7,5	21	Engelska
Avanc. beräkningsmetoder i flödesmekanik	7,5	14	Engelska
Fysik D - examensarbete	15	1	Svenska
Ex.arbete civilingenjörsexamen i teknisk fysik	30	11	Svenska
Fysikaliska egenskaper hos mätgivare	7,5	9	Svenska
Ex.arbete civilingenjörsexamen i teknisk fysik	30	10	Svenska
